

**Теоретичні аспекти інтеграції студентів з обмеженими можливостями
в навчально--виховне середовище вищого навчального закладу**

У статті подається теоретичний аналіз підходів учених до проблеми інтеграції студентів з обмеженими можливостями у навчально-виховне середовище вищого навчального закладу.

Ключові слова: *студенти з обмеженими можливостями, інтеграція, навчально-виховне середовище, інтеграція студентів з обмеженими функціональними можливостями, інклюзивне навчання.*

Бартків О.С., Дурманенко О.Л. Теоретические аспекты интеграции студентов с ограниченными возможностями в образовательно-воспитательную среду высшего учебного заведения. В статье подается теоретический анализ подходов ученых к проблеме интеграции студентов с ограниченными возможностями в учебно-воспитательную среду вуза.

Ключевые слова: студенты с ограниченными возможностями, интеграция, учебно-воспитательная среда, интеграция студентов с ограниченными функциональными возможностями, инклюзивное обучение.

Bartkiv O. Dyrmanenko O. The teoretical aspects of integration of students with dissabilities of higher education institution educational environment. The article presents a theoretical analysis of approaches to the problem of integrating of students with disabilities into the educational environment of higher education institution.

Keywords: students with disabilities, integration, educational environment, integration of students with limited functionality, inclusive education.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне українське суспільство характеризується посиленням уваги до проблем людей з особливими потребами, здатних повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні й духовні цінності. Серед актуальних питань

становлення особистості особливо відчутними і гострими є ті, які пов'язані з інтегруванням молоді з функціональними обмеженнями в сучасне освітнє середовище та забезпечення їх рівного доступу до якісної вищої освіти. У Конвенції ООН про права інвалідів наголошується, що інваліди мають право на освіту без дискримінації, що гарантується інклюзивною освітою на всіх рівнях. Держави-учасниці забезпечують доступ особам з обмеженими можливостями до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих протягом усього життя нарівні з іншими [3].

Проблема інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями засобами освіти та можливості доступу їх до освіти, у тому числі вищої, досліджувалася у працях Ф. Амстронга, О. Безпалько, Г. Беккера, Дж. Девіса, В. Ільїна, Х. Кербо, А. Колупаєвої, Є. Мартинова, В. Синьова, П. Таланчука, Є. Тарасенка, Н. Шаповала, О. Ярської-Смірної та інших. Учені (І. Зверева, Ю. Богінська, Н. Головка, О. Купрєєва, Л. Шіпіцина, І. Лошакова, М. Тавакалова, І. Цимбалюк та інші) аналізують різні аспекти інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями в освітнє середовище вищої школи: соціальний, психолого-педагогічний супровід та допомога таким особам у процесі освіти. Особливості взаємовідносин між здоровими студентами та студентами з обмеженими функціональними можливостями вивчали Т. Добровольська, Т. Комар, Н. Мірошніченко, Н. Шабаліна та інші. Соціальні, психологічні, педагогічні умови інтегрування інвалідів у суспільство, дослідження різних форм інтегрованого навчання з проведенням глибокого аналізу співвідношення корекційної й освітньої систем досліджували В. Вельгус, В. Виноградов, Л. Волкова, Л. Носкова. Проте, меншою мірою у працях вчених розкривається проблема інтеграції студентів з обмеженими можливостями у навчально-виховне середовище вищого навчального закладу.

Метою статті є обґрунтування сутності інтеграції студентів з особливими потребами у навчально-виховне середовище вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення характерологічних ознак молоді з функціональними обмеженнями дозволило окреслити визначення цієї категорії людей як таких, які мають повну або часткову втрату здатності чи можливості виконувати самостійно ті чи інші функції порівняно зі здоровими людьми внаслідок захворювання, травми або вроджених вад.

На основі аналізу наукових джерел, ми виявили різні підходи до трактування поняття “інтеграція”. У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття “інтеграція”(integration (англ.) – цілий) трактується як об’єднання в ціле будь-яких окремих частин (об’єднання та координація дій різних частин цілісної системи) [1]. У соціологічній та філософській літературі інтеграція розглядається як процес активного включення особистості в усі сфери життєдіяльності суспільства й реалізації відносин міжособистісної взаємодії, спільної діяльності, прийняття норм і стандартів суспільства як особистісно значущих, що загалом забезпечує єдність особистості та суспільства (Ф. Армстронг, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Д. Зайцев, Г. Конт, П. Романов, Т. Парсонс, О. Ярська-Смірнова та інші).

Слід зазначати, що у спеціальній педагогіці поняття інтеграції є загальноживаним та розглядається або стосовно проблеми окремих категорій осіб з обмеженими можливостями (наприклад, інтеграція дітей з порушеннями слуху в суспільство та ін.), або інтерпретується в узагальненому вигляді (як один із важливих напрямів підготовки осіб з обмеженими можливостями до самостійного життя та ін.) [7].

Інтеграція молоді з функціональними обмеженнями безпосередньо залежить від оточуючого середовища. На думку І.Підласого, середовище – це реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини [6]. Сьогодні соціальне середовище відкрите, демократичне, соціально мобільне та динамічне. Таке середовище виступає детермінуючим фактором реалізації потреб молодого інваліда і є основною умовою розкриття його соціальної

сутності як особистості. У процесі взаємодії середовище і молодь з функціональними обмеженнями здійснюють взаємний вплив один на одного.

У контексті нашого дослідження важливим є визначення сутності навчально-виховного середовища вищого навчального закладу, під яким ми будемо розуміти педагогічне утворення, у якому відбувається занурення студентів у специфіку майбутньої професійної діяльності; воно забезпечує особистісно-професійний розвиток і саморозвиток майбутнього вчителя на засадах індивідуально-творчого підходу, вибіркового ставлення до дійсності, вільного вибору суб'єктивної позиції, добровільного прийняття життєвих цінностей і пріоритетів.

Ми вважаємо, що навчально-виховне середовище освітнього закладу є внутрішнім середовищем, яке формується не лише під впливом навчального та виховного процесу, професійної діяльності викладачів, а й студентського самоврядування, співпраці між учасниками педагогічної взаємодії. Тому, вся система навчально-виховної роботи зі студентами, в тому числі і з такими, які мають певні вади у здоров'ї, має бути зорієнтованою на формування у майбутнього вчителя системи цінностей, які визначають його ціннісне ставлення до оточуючої дійсності [2].

Таким чином, інтеграція студентів з обмеженими можливостями – це надання можливості молоді з особливими потребами навчатися, розвиватися, спілкуватися у звичайних навчальних закладах, включаючись у процес спільної навчально-виховної діяльності зі своїми однолітками. За даних умов ми говоримо про інклюзивне навчання, під яким розуміємо гнучку, індивідуалізовану систему з психолого-педагогічною підтримкою молоді з особливими потребами. Саме інклюзивне навчання сприяє інтеграції особистості з обмеженими функціональними можливостями в освітній простір університету саме через систему соціальних зв'язків, у процесі міжособистісної взаємодії та спільної діяльності студента з членами певної академічної групи (Е. Леонгард, В. Лубовський, М. Малофєєв, П. Сорокін, Н. Шабаліна та інші).

В. Церклевич інтеграцію студентів з інвалідністю у групу однокурсників вищого навчального закладу трактує як процес їх включення у спільноту здорових одногрупників, що детермінується позитивним емоційним самосприйняттям та взаємосприйняттям і проявляється у налагодженості комунікативних, міжособистісних зв'язків, спільній діяльності на засадах толерантності, емпатійності, партнерства [7]. Авторка наголошує, що спільне навчання студентів з вадами у здоров'ї та здорової молоді створює інвалідам сприятливі умови повноцінної соціальної реалізації, підготовки до активної участі в житті суспільства, забезпечує готовність до стосунків зі здоровим оточенням у вищому навчальному закладі та за його межами [7].

Процес інтеграції студентів з обмеженими функціональними можливостями передбачає наступні *етапи*:

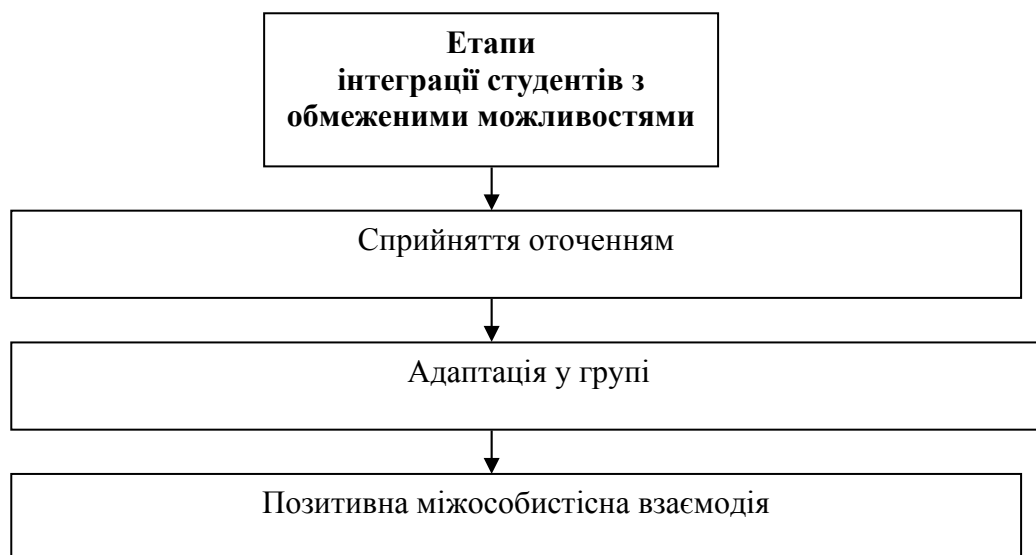

Рис. 1. Основні етапи інтеграції студентів з обмеженими можливостями у навчально-виховне середовище вищого навчального закладу

Так, етап сприйняття студента з обмеженими можливостями оточенням передбачає налагодження контактів для наступної позитивної міжособистісної взаємодії. Адаптація в академічній групі включає взаємодію із соціальним середовищем та соціальну ідентифікацію як усвідомлення своєї приналежності до групи. І етап позитивної міжособистісної взаємодії передбачає активність студентів з обмеженими функціональними можливостями, толерантність здорового оточення, партнерство усіх сторін процесу взаємодії.

Н. Мирошніченко визначає наступні види інтегрування студентів з особливими потребами у навчально-виховне середовище навчального закладу:

– *соціальне інтегрування* передбачає відновлення основних соціальних функцій студента як суб'єкта основних життєвих сфер суспільства, що досягається шляхом його залучення до участі у клубах різного спрямування спілкування, самопомоги, заняттях за інтересами, організації та проведення дозвілля, емоційної та юридичної підтримки, а також участі в тренінгу з ознайомлення з філософією незалежного життя, тренінгу із формування навичок відстоювання прав та інтересів інвалідів; складання резюме та підготовка до співбесіди з працедавцем тощо;

– *психологічне інтегрування* пов'язане з усуненням із свідомості особистості уявлення про безвихідь її становища, формування впевненості в собі та мотивації подолання кризових ситуацій: ґрунтується на результатах діагностики психологічних якостей, здібностей та інтересів клієнтів та подальшої психокорекційної роботи (індивідуальної та групової);

– *фізичне інтегрування* передбачає виявлення та активізацією компенсаторних можливостей організму інваліда для організації подальшого активного самостійного життя і сприяння посиленню фізичного інтегрування, формування стійкого динамічного стереотипу у здорових людей, заснованого на прийнятті нетипової зовнішності і поведінки студентів, що здійснюється шляхом профілактики, яка включає комплекс соціальних, просвітницьких та медико-психологічних заходів формування у молоді здорового способу життя;

– *педагогічне інтегрування* має на меті створення соціально-педагогічних умов для розвитку потенційних можливостей студента й охоплює різні форми підготовки до життя в суспільстві, до професійної орієнтації та оволодіння певним видом трудової діяльності [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як підсумок, можна сказати, що інтеграція молоді з функціональними обмеженнями у навчально-виховне середовище вищого навчального закладу – це процес надання їм реальних можливостей брати участь у всіх видах і формах соціального й

студентського життя на рівні і разом з іншими студентами в умовах, що компенсують їм відхилення.

Успішній інтеграції осіб з особливими потребами в колектив вищого навчального закладу сприятимуть впровадження інтегрованого навчання, взаємодія основних складових процесу інтегрування; активна участь самих інвалідів у процесі інтегрування; організація взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в умовах сприятливого мікроклімату, що забезпечує взаєморозуміння, довіру, визнання і пошану кожної особистості.

Дослідження не вичерпує означену проблему і передбачає здійснення наступних кроків, спрямованих на упровадження нових інтерактивних форм та методів організації навчально-виховної роботи серед студентської молоді з обмеженими можливостями з метою успішної їх інтеграції в освітнє середовище .

Література.

1. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусол. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – 1425 с.

2. Колупаєва А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади/ А.Колупаєва // Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д. пед. наук за спец. 13.00.03 – корекційна педагогіка.– Київ, 2007.–48с.

3. Конвенція ООН про права інвалідів : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року і набула законної сили 3 травня 2008 року. [Електронний ресурс]

4. Макогон О.Е. Сприятливе навчально-виховне середовище. /О.Макогон //Матеріали наук.-практ. конференції молодих вчених “Методологія сучасних наукових досліджень”. – Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. – С. 53.

5. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище. Н.Мірошніченко // Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. пед. наук за спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка.– Київ, 2008.–22с.

6. Подласый И.П. Педагогіка / И.Подласый. – М.: Просвещение: Гуманит. изд.центр ВЛАДОС, 1996. – С. 98-101

7. Церклевич В. Соціально-педагогічні умови інтеграції студентів з обмеженими функціональними можливостями у групу однокурсників вищого навчального закладу / В.Цурклевич// Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. пед. наук за спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка .– Київ, 2012.–20 с.

Бартків О.С. Теоретичні аспекти інтеграції студентів з обмеженими можливостями у навчально-виховному середовищі навчального закладу / Бартків О.С., О.Л.Дурманенко // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Збірник наукових праць.– К.:НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012.– Випуск 7 (15).– с. 13-20